

SURSE DE CERCETARE ALE TEXTILELOR DIN MOLDOVA

Alina TOCARCIUC

Doctorandă, Școala doctorală Științe Umanistice a Universității de Stat din Moldova; lector universitar, Facultatea de Design a Universității Tehnice a Moldovei.

Surse de cercetare ale textilelor din Moldova

Rezumat. Evoluția artei textile din Basarabia, RSSM și, respectiv, Republica Moldova este bazată pe tradiții transmise din generație în generație, care au suferit mai multe modificări condiționate de dezvoltarea industriei chimice, automatizarea procesului de lucru, dar și schimbarea mentalității omului odată cu procesul de urbanizare a localităților rurale. Reconstituirea tabloului evoluției artei textile presupune analiza detaliată a celor mai diferite surse: documente de arhivă, fotografii, schițe ale covoarelor, colecții muzeale, cercetări de teren ale autorului ș.a. În articolul de față au fost examinate sursele de cercetare ale artei textile, care au permis urmărirea parcursului acestui domeniu prin prisma tradițiilor și inovațiilor, implementate cu succes în centrele contemporane de artizanat, care au mai multe specializări: alegerea și țesutul covoarelor, broderia artistică religioasă și cea laică, confecționarea articolelor vestimentare și a pieselor textile de interior. De menționat că informațiile oferite de sursele de cercetare scrise sunt întregite de cele materiale și completate de rezultatele expedițiilor de teren, fapt ce permite să se obțină o viziune de ansamblu asupra tradițiilor și inovațiilor din arta textilă. În diferite etape, s-au realizat cercetări ce au abordat subiecte ca: apariția centrelor de artizanat și dezvoltarea industriei casnice, simbolismul țesutului ca îndeletnicire artistică, semnificația pieselor utilizate la înfrumusețarea locuinței, clasificarea pieselor în funcție de mai mulți factori. Totuși, la etapa actuală de cercetare nu există un studiu multilateral care ar integra dezvoltarea complexă a artei textile în spațiul dintre Prut și Nistru.

Cuvinte-cheie: arta textilă, tradiție, inovație, surse scrise, surse materiale, dosare de arhivă, artizanat.

Research Sources of Textile from Moldova

Abstract. The evolution of textile art in Bessarabia, MSSR and respectively Republic of Moldova is based on traditions passed down from generation to generation, which have undergone several changes conditioned by the development of the chemical industry, automation of the work process, but also the change of human mentality with the urbanization process. Reconstructing the picture of the evolution of textile art involves a detailed analysis of the most diverse sources: archive documents, photographs, sketches of carpets, museum collections, field research of the author etc. This article examined the research sources of textile art, which allowed to follow the path of this field through the prism of traditions and innovations, successfully implemented in contemporary craft centers, which have several specializations: choosing and weaving carpets, religious artistic embroidery and the secular one, the making of clothing and interior textiles. It should be noted that the information provided by the written research sources is complemented by the material ones and supplemented by the results of field expeditions, the fact that allows to obtain an overview of the traditions and innovations in textile art. At different stages, research was carried out on topics as: the emergence of craft centers and the development of home industry, the symbolism of weaving as an artistic occupation, the meaning of the pieces used to beautify the home, classification of the pieces according to several factors, etc. However, at the current stage of research there is no multilateral study that would integrate the complex development of textile art in the space between Prut and Dniester.

Keywords: textile art, tradition, innovation, written sources, material sources, archive files, crafts.

Argument. Evoluția artei textile este bazată pe tradiții transmise din generație în generație, care au suferit mai multe modificări dictate de dezvoltarea industriei chimice, automatizarea procesului de lucru, dar și schimbarea mentalității omului odată cu procesul de urbanizare a localităților rurale. Studiind literatura de specialitate cu referire la evoluția artei textile din Basarabia, RSSM și, respectiv, Republica Moldova constatăm că în istoriografia națională există o serie de publicații care în diferită măsură se referă la subiectul discutat de noi. În anumite perioade de timp cercetătorii au abordat problema apariției centrelor de artizanat și dezvoltarea industriei casnice, simbolismul țesutului ca în-deletnicire artistică, semnificația pieselor care și-au găsit o largă răspândire la înfrumusețarea locuinței și a omului, au fost propuse clasificări ale pieselor în funcție de mai mulți factori, s-au descris articolele disponibile din colecțiile muzeistice naționale sau locale [1]. Trebuie să constatăm însă că la etapa actuală de cercetare nu există un studiu multilateral care ar integra dezvoltarea complexă a artei textile, tradițiile și inovațiile din acest domeniu important al tezaurului țării.

Surse scrise și materiale. Reconstituirea tabloului evoluției artei textile presupune analiza detaliată a celor mai diferite surse la care s-a făcut apel și care reprezintă performanța unei cercetări științifice. În așa fel, ne propunem să examinăm sursele de cercetare ale artei textile, care permit să se urmărească parcursul acestui domeniu prin prisma tradițiilor și inovațiilor, implementate cu succes în centrele contemporane de artizanat, care posedă mai multe specializări: alegerea și țesutul covoarelor, broderia artistică religioasă și cea laică, confecționarea articolelor vestimentare și a pieselor textile pentru înfrumusețarea locuinței. În context, am selectat și examinat diverse categorii de surse, și anume: 1) surse scrise (documente de arhivă, acte oficiale, foi de zestre, inscripții și însemnări pe covoare și broderii, liste de inventariere, izvoade, cataloage, fotografii de epocă, schițe de covoare utilizate de meșterii contemporani pentru a reproduce covoarele vechi moldovenești) și 2) surse materiale (piese documentate în custo-

dia muzeelor naționale și regionale, piese bisericesti din patrimoniul locașurilor de cult), toate fiind coroborate și completate de datele cercetărilor noastre pe teren din ultimii ani. Totodată, în baza surselor identificate am putut clasifica și descrie piese laicele și bisericesti, fiecare având o tipologie extinsă în funcție de materii prime utilizate, funcționalitate, simbolism.

Sursele scrise ocupă un loc special în intenția noastră de a restabili tradițiile și de a identifica inovațiile din arta textilă. În calitate de surse scrise întâietatea revine dosarelor de arhivă, izvoadelor averii bisericilor și mănăstirilor întocmite în secolele XIX–XX, mai ales odată cu numirea unui preot paroh sau stareț la mănăstire, sau întocmite cu diferite ocazii: construcția edificiului ecleziastic și sfințirea lui, lichidarea sau transferul comunității monahale, închiderea bisericii sau mănăstirii în perioada sovietică.

O bună parte a surselor studiate sunt inedite sau abordate în alte studii pentru a examina aspecte diferite de cel propus de noi, în așa fel, mai multe informații sunt introduse în circuitul științific pentru prima dată. Prin intermediul datelor din dosarele de arhivă au fost descoperite ateliere, arteluri unde se lucrau în a doua jumătate a secolului al XX-lea numeroase piese textile și vestimentare, se prelucra materia primă necesară: mătase, in, lână. De asemenea, au fost determinate atelierele unde se lucrau textile pentru uz bisericesc, care sunt foarte importante pentru demersul nostru investigațional. În această ordine de idei, ne-au fost de un real folos dosarele păstrate la Agenția Națională a Arhivelor (ANA), Direcția Generală Arhiva Națională (DGAN), îndeosebi Fondul 2 (Cancelaria guvernatorului Basarabiei), Fondul 6 (Administrația guberniei Basarabia), Fondul 205 (Dicasteria Duhovnicească din Chișinău), Fondul 208 (Consistoriul Duhovnesc din Chișinău), Fondul 1135 (Episcopia Chișinăului, ce integrează și Formularele de serviciu ale mănăstirilor din Eparhia Chișinăului), Fondul P-3046 (care face referire mai ales la activitatea locașurilor de cult din perioada sovietică) etc.

Astfel, izvoadele bisericesti din secolul al XIX-lea, precum și listele de inventariere a bi-

sericilor, mănăstirilor în perioada lichidării lor în primele decenii postbelice au pus în evidență mai multe piese textile care se regăsesc în patrimoniul locașurilor de cult: covoare, covorașe, bedernițe, steaguri brodate, veșminte liturgice cusute cu fir de aur sau argint, veșminte preoțești, unele fiind lucrate în atelierele mănăstirești din Basarabia și introduse în premieră în circuitul științific. Aflăm că creșterea ovinelor la mănăstirile de maici crea condiții favorabile pentru dezvoltarea meșteșugului de realizare a covoarelor, comunitățile monahale idioritmice (cu trai de sine) dispunând de materie primă proprie. De asemenea, schiturile și mănăstirile de maici au cunoscut o veche tradiție a vopsitului, practicat de secole, prin valorificarea unei mari diversități de surse tinctoriale, care necesită a fi studiate și readuse în activitatea centrelor de artizanat contemporane. Până la sfârșitul secolului al XIX-lea coloranții au fost obținuți exclusiv din surse naturale. De exemplu, la mănăstirea Hâncu, încă pe timpul aflării aici a comunității monahale a călugărilor, era dezvoltată creșterea ovinelor (doar în anul 1941 au fost luate de bolșevici 230 de ovine [2]), astfel ca pielecelele și lâna obținută erau utilizate pentru confecționarea îmbrăcămintei și încălțăminteii călugărilor [3]. Ferme de oi existau în mai multe localități din Basarabia (ferma de oi din comuna Pohrebea, r. Dubăsari ș.a.), lâna fiind utilizată mai ales la țeserea covoarelor și confecționarea vestimentației.

În baza surselor de arhivă a fost urmărită, de exemplu, activitatea atelierului pentru confecționarea covoarelor de la mănăstirea de maici Tabăra, care era amplasat într-o clădire mănăstirească, în imediata apropiere de stăreție. În anul 1945, complexul monahal Tabăra includea 80 de căsuțe-chilii, atelierul de confecționare a covoarelor era așezat în 5 chilii, având dimensiunile interioare de 124,0 m² și cele exterioare de 155,0 m² [4]. Renumitele covoare moldovenești țesute la mănăstirea Tabăra erau cunoscute și apreciate în țară și peste hotare, reprezentând adevărată valoare istorico-artistică, iar la închiderea mănăstirii s-a recurs la transferarea maicilor și surorilor de ascultare mai verșate în alesul covorului la o fabrică specializată

deschisă în orașul Strășeni [5, p. 10-12]. Hărnicia călugărițelor de la Tabăra a fost exploatată de autoritățile locale sovietice, Fabrica de țesut covoare de la Strășeni le-a făcut renumite în fosta RSSM. În anul 1959, la această fabrică au activat 428 de meșterițe, dintre care mai mult de jumătate erau fostele monahii de la mănăstirea Tabăra. După închiderea mănăstirii în 1960, maicile iscusite în arta covorului au fost impuse să lucreze în arteluri, iar după 1971 – în cadrul Asociației Meșteșugarilor din RSSM [6].

Constatăm că pentru studiul aspectelor legate de piesele textile, laice și bisericesti din perioada sovietică sunt semnificative dosarele din custodia Direcției Arhiva organizațiilor social-politice (DAOSP) a Agenției Naționale a Arhivelor. Astfel, Fondul 51 (Comitetul Central al Partidului Comunist al Moldovei) include documente cu referire la anii 1940–1991, stenograme și procese-verbale ale consfăturilor, planuri de activitate ale atelierelor și întreprinderilor producătoare de textile și articole textile, dări de seamă statistice și financiare, rapoarte de activitate și de îndeplinire a planurilor de producere și de comercializare a produselor finite, fișele de constituire a artelurilor, documente de participare la festivaluri, la concursuri republicane și unionale. Fondul R-1142 integrează dosare ce se referă la artelul din orașul Tiraspol „Kustșveiprom” a Uniunii Moldovenești de Industrie. De asemenea, au fost consultate dosarele din cadrul DAOSP privind activitatea fabricilor de confecții și producere a textilelor (Fabrica de filat bumbac din Bender, Combinatul de mătăsuri din Bender), meșterii cărora deseori îndeplineau comenzi de stat pentru producerea costumelor în stil național pentru festivaluri (Festivalul Internațional al Tineretului, Moscova, 1957; Olimpiada de la Moscova, 1980), precum și costume pentru participanții ansamblurilor de dansuri și cântece populare, dar și păpuși-suveniră îmbrăcate în haine naționale. În context, o sursă importantă constituie documentele ce se referă la funcționarea cooperativei meșteșugărești din RSSM, care și-au reluat activitatea după 1944, pentru coordonarea activității cărora a fost fondat, în anul 1945,

Consiliul cooperativelor meșteșugărești, care a funcționat până în 1957.

Aparte au fost examinate dosarele cu referire la activitatea plasticienilor în cadrul Fabricii de Covoare de la Ungheni, a artiștilor plastici care propuneau schițe pentru covoare noi, inspirate din vechea tradiție moldovenească. De altfel, în RSSM se organizau expoziții în cadrul cărora artiștii plastici și meșterii populari aveau posibilitatea de a-și expune lucrările, care, ulterior, erau preluate în calitate de model, de etalon pentru producerea în serie la fabricile specializate.

De menționat că Fondul Artiștilor Plastici, reorganizat în anul 1958 în baza Secției Moldovenești a Fondului Artiștilor Plastic al URSS, integra și Secția de tapiserie, în cadrul căreia activau artiști plastici care propuneau numeroase schițe de covoare, costume, alte piese textile, îndeplinind astfel comenzile de stat pentru fabricile de confecție din RSSM. Mai multe piese textile – costume în stil național, covoare – erau adesea expuse și comercializate în salonul Fondului Plastic din Chișinău, care avea și o filială în orașul Tiraspol [7, p. 323]. Fondul 2906 (DA-OSP) reprezintă dosarele personale ale criticilor de artă și artiștilor plastici ai Uniunii Artiștilor Plastici.

Activitatea meșterilor în domeniul artei textile populare, mai ales secția de artă decorativă populară, a devenit cunoscută grație documentelor ce se referă la Casa Republicană de Creație Populară, fondată în anul 1968 drept Casa de Creație Populară, iar peste un an obține statut de Casă Republicană.

O altă categorie de surse scrise constituie inscripțiile documentate pe covoare sau broderii, ce indică anul lucrării piesei, adesea numele și prenumele meșteritei, venind în ajutorul nostru pentru identificarea artizanilor și încadrarea cronologică a textilelor descrise. Asemenea piese vechi, cu inscripții țesute pe covoare sau brodate, au fost identificate mai ales în perioada desfășurării Festivalurilor sau Târgurilor Covoanelor, precum și la mănăstirile de maici Hirova, Tabăra ș.a.

Un loc aparte revine recensămintelor populației, fiind trecuți pe listă meșteșugari de

diferite specializări: croitori, cojocari, blănari, țesători, datele fiind importante pentru completarea tabloului ocupației populației în vederea confecționării materiei prime și a pieselor textile, specializarea artizanilor, repartizarea lor neuniformă în medul urban și rural pentru deservirea unor anumite categorii de populație. Prezența meșteșugarilor este consemnată în mai multe buletine cu caracter statistic, care ne permit să realizăm și un studiu comparativ privind evoluția meseriilor legate de arta textilelor, interesul populației, dar și a statului în dezvoltarea și promovarea artizanatului prin includerea, de exemplu, a centrelor de creație („Casa părintească” din satul Palanca, r. Călărași), în rutele turistice de nivel local sau internațional.

Presă timpului ne oferă, la rândul ei, informații valoroase pentru a încheia studiul despre arta textilelor, completate de diferite fotografii de epocă și schițe propuse în ajutorul meșterilor și artizanilor mai ales din mediul rural. În special, vom sublinia importanța revistei „Femeia Moldovei” (fondată în anul 1951), a săptămânalului „Cultura” (fondat în anul 1954, și în baza căruia, în 1972, au fost create ziarurile „Literatura și arta” și „Învățământul public”), a revistei „Moldova” (fondată în 1966), a ziarului „Tinerimea Moldovei” (care își trage originea încă din anul 1928). Actualmente, este foarte semnificativ rolul presei electronice, digitalizarea și informatizarea oferind acces rapid la informație. Sursele electronice de azi contribuie substanțial la diversificarea informației, care necesită însă verificarea corectitudinii, coroborare cu alte surse scrise sau documentare pentru a preveni eventualele erori.

Colecțiile muzeale reprezintă una din cele mai importante categorii de surse materiale. Astfel, pentru studiul textilelor vechi, a covoanelor și broderiilor au servit, în primul rând, colecțiile muzeelor naționale (Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală, Muzeul Național de Istorie a Moldovei), precum și cele regionale/locale din alte localități din spațiul actual al Republicii Moldova, care ne-au fost accesibile și deschise pentru cercetare. În majoritatea localităților vizitate de noi au fost atestate mu-

zee locale cu statut special, în cadrul cărora se păstrează piesele textile (s. Stârcea, r. Glodeni; s. Beșalma, r. Comrat; s. Boldurești, r. Nisporeni; or. Orhei; s. Tabăra, r. Orhei ș.a.), dar și muzee în curs de devenire, cum ar fi muzeul în formare din satul Cărbuna, r. Anenii Noi sau cel din satul Sadaclia, r. Basarabeasca. În acest caz, meritul efectiv al profesorilor de istorie sau educație tehnologică, a unor mecenați și iubitori de artă este incontestabil, ei contribuind la salvarea unui compartiment valoros al patrimoniului cultural prin concentrarea într-o instituție muzeală, descrierea, catalogarea și păstrarea pentru posterioritate. Este și un exemplu de educare *prin și pro patrimoniu*, de includere a instituțiilor de învățământ preuniversitar, a administrației publice locale și a societății civile în valorizarea și promovarea patrimoniului cultural, în cazul nostru, a pieselor de artă textilă – covoare, scoarțe, lăicere, păretare, broderii și articole vestimentare, piese bisericești. Din păcate, numeroase piese se păstrează în muzeele locale în condiții ce nu corespund întocmai cerințelor, altfel fiindu-le afectată integritatea. O serie de piese necesită restaurare urgentă, repertoriere.

Festivalurile, târgurile de covoare, concursurile ocupă un loc aparte în categoria de surse în cercetarea noastră, deoarece în cadrul acestora sunt etalate valențele istorice și artistice ale textilelor de o vechime considerabilă. De regulă, Târgul covorului conține mai multe compartimente: Covorul Tradiție, Covorul Istorie, Covorul Contemporaneitate, Covorul Prieten și Covorul Sentimental, fiind prezentate piese valoroase din patrimoniul muzeelor, dar și lucrările țesute de artizanii contemporani, urmând adesea vechile schițe ale covoarelor. Anume în cadrul unor asemenea târguri sunt expuse pentru public piese de unicat, de o deosebită raritate, aflate în colecțiile private ale meșterilor sau ale colecționarilor, numărul cărora este în creștere ultima vreme. Covorul tradițional ocupând un loc de cinste printre preferințele colecționarilor, ceea ce face mai dificil accesul pentru a studia veritabilele piese ale artei textile. Adesea mai multe piese textile, mai ales covoarele moldovenești, pot fi găsite pe diferite

site-uri specializate în comercializarea pieselor de anticariat. Nu e de mirare, întrucât covoarele tradiționale, vechi, sunt de mare căutare grație proprietăților lânii și în legătură cu tendința de utilizare a produselor ecologice.

Deopotrivă cu festivalurile laice, un loc aparte revine celor cu tematică religioasă, valoroase pentru cercetarea noastră. Astfel, unele piese lucrate de maicile de la mănăstirea Hâncu sunt expuse anual, de Duminica Mironosițelor, în cadrul Festivalului Cântecului Pascal „Hristos a Înviat” și expoziția de Paști „Mâinile Mariei”, inițiată în anii 2000 [8].

Obiectivele festivalurilor, târgurilor de covoare și a concursurilor sunt de a promova țesutul covoarelor și ale altor textile din lână și de a contribui la valorizarea lor pe plan extern. Proiectele în cauză sunt inițiate pentru a reanima arta țesutului. Sunt comori ce transmit peste secole informații nescrise prin ornamentele lor cifrate, dar foarte pețioase.

Un loc deosebit ocupă **cercetările de teren** din ultimii ani, rezultatele fiind utile pentru identificarea, repertorierea și descrierea pieselor laice și de cult, brodate, păstrate în muzeele, bisericile și mănăstirile din țară. În context, subliniem și rolul istoriei orale ce deține un loc important în studiul nostru, completând rezultatele cercetărilor de teren și a documentelor de arhivă. Informatorii din diferite localități au venit cu date inedite, nevalorificate anterior, cu privire la modul de confecționare a textilelor, păstrarea tradițiilor și implementarea unor metode noi de lucru, precum și alte aspecte semnificative care completează tabloul evoluției domeniului. De asemenea, lucrul în teren a oferit posibilitate de a identifica meșteri artizani sau chiar ateliere, centre unde se profesa sau se practică la etapa actuală broderia, alesul covoarelor. Arealul geografic este foarte vast, incluzând numeroase localități din nordul, centrul și sudul Republicii Moldova, inclusiv raioanele din stânga Nistrului. Cercetările de teren au permis o anumită zonare a apariției și dezvoltării meșteșugurilor de țesere a covoarelor și a broderiei artistice, care au evoluat în funcție de criteriile economice, sociale, dar și etnice. Astfel, au fost

identificate diferite piese ca abordare tehnică și decorativă în satele românești, ucrainene, poloneze, ruse, găgăuze, bulgare și satele mixte, tendințele în materie de port, culoare, formă, decor influențându-se reciproc (ex.: cazul satului Stârcea, r. Glodeni, care este un sat mixt, în care conviețuiesc polonezi, români, ucraineni). În căutarea pieselor originale, care nu au fost reflectate în alte publicații, am realizat deplasări pe teren, astfel, informațiile și imaginile pieselor sunt introduse în premieră în circuitul științific, valorizate din punct de vedere științific, devenind parte importantă a patrimoniului cultural.

De asemenea, subliniem rolul **fotografiei** pentru studiul nostru. În calitate de surse de cercetare, imaginile din perioada interbelică și din primii ani postbelici confirmă prezența la biserici și mănăstiri a unor covoare de preț. De regulă, fotografiile în grup ale comunității monahale se realizau pe covoare vechi, pe care se așezau maicile, astfel aceste poze au ajuns să fie surse valoroase indirecte de cercetare. Fotografiile în grup ale comunității monahale de la Vărzărești în perioada interbelică certifică prezența covoarelor tradiționale, lucrate cu motive geometrice și vegetal-floristice. De altfel, începând cu sfârșitul secolului al XIX-lea în Basarabia au fost atestate mai multe ateliere de fotografie, iar după cel de-al doilea război mondial, la Chișinău, în

anul 1967, este creat Studioul creativ de artă fotografică, care și-a schimbat în 1975 denumirea în „Fotojurnalist”. Fotografia mai mult răspândită în a doua jumătate a secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea a devenit un suport important pentru cercetare, fapt ce ne-a permis să reflectăm asupra pieselor textile de interior, articolelor vestimentare, ceremoniilor de botez, nupțiale și de înmormântare, în cadrul cărora textilele ocupă un loc distinct, sunt acțiunți nemijlociți ai acestor rituri de trecere.

Protagoniști ai fotografiilor care au servit ca surse de cercetare sunt persoane înveșmântate în cămașă cu altiță, în rochii-ie, covoare expuse în cadrul expozițiilor. Un loc aparte vom rezerva fotografiilor-document, mărturiile dureroase ale basarabenilor deportați în tragicul an 1949. Ajunse în frigurile Siberiei, mai multe moldovence încercau să păstreze tradițiile vechi, croșetând, brodând sau alegând covorașe din materii prime aflate la îndemână. Era unica posibilitate în acea perioadă de a decora locuința, de a forma departe de țară un mic colțișor de patrie folosind piese textile.

În concluzie vom menționa că piesele textile au devenit veritabile pagini ale istoriei poporului nostru, iar pentru studierea evoluției artei textile este necesară examinarea în bloc a surselor materiale și scrise. În fondurile Agenției Naționale

a Arhivelor, Direcția Generală Arhiva Națională și Direcția Arhiva organizațiilor social-politice, am identificat mai multe dosare cu referire la activitatea locașurilor de cult, inventarierea mănăstirilor odată cu lichidarea lor, informații despre atelierele și artelurile de confecționare a textilelor, precum și dosarele personale ale cercetătorilor care la timpul său au studiat covoarele naționale sau alte aspecte ale artei textile. Sursele de cercetare scrise sunt întregite de cele materiale: colecțiile muzeelor locale și naționale, schițe și fotografii, completate de rezultatele expedițiilor de teren ale autorului, fapt ce permite să realizăm o viziune de ansamblu asupra tradițiilor și inovațiilor din arta textilă.

Referințe bibliografice:

1. Kalașnikova, Natalia; Postolachi, E. *Covorul moldovenesc = Moldavski kover = Le tapis moldave*, Chișinău: Timpul, 1985, 40 p.; Elena Postolachi, *Moldavskoe narodnoe tkacstvo*, Chișinău: Știința, 1987, 250 p.; *Covorul moldovenesc = Moldavski kover = Moldaviancarpet* / aut.-alcăt.: Zelenciuc, Valentin; Postolachi, Elena. Chișinău: Timpul, 1990, 132 p.; Maria Marco, *Particularitățile covoarelor populare de pe teritoriul de confluență etnică din raionul Camenca*, În: „Buletin științific”, Ediția 3, Chișinău, 1990, p. 153-163; Postolachi, Elena. *Covorul moldovenesc în dificultate*, În: Akademos, 2011, nr. 4 (23), p. 113-119; Condraticova, Liliana. *Valoarea istorico-artistică a veșmintelor bisericești*, În: Akademos, nr. 4 (27), 2012, p. 165-169; Buzilă, Varvara. *Covoare basarabene. Din patrimoniul Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală, Republica Moldova / Bessarabian carpets. The National Museum of Ethnography and Natural History of the Republic of Moldova*, București: Editura Institutului Cultural Român, 2013, 252 p.; Mardare, Gheorghe. *Arta covoarelor vechi românești basarabene. Magia mesajului simbolic*, Chișinău: Cartier, 2016, 334 p.; Condraticova, Liliana; Tocarciuc, Alina. *Simbolismul, tipologia și uzualitatea țesăturilor lucrate în centrele de artizanat din Moldova*. Studiu preliminar, În: „Știința în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective”. Conferință națională cu participare internațională, 2019, ediția a 3-a, Bălți (Tipogr. „Indigou Color”), 2019, p. 398-402.
2. Agenția Națională a Arhivelor (ANA), Direcția Generală Arhiva Națională (DGAN), F. 1135, inv. 2, d. 497, F. 2v-4.
3. Agachi, Alexei. *Istoria Mănăstirii Hâncu, 1677-2010*. Chișinău: Pontos, 2010.
4. ANA, Direcția Arhiva organizațiilor social-politice (DAOSP), F. 51, inv. 19, d. 188, f. 50.
5. Condraticova, Liliana. *Mănăstirea de maici Tabăra. Destin sub soviete*. În: Magazin Istoric. București, nr. 1, 2013, p. 10-12.
6. Goberman, David. *Kovri Moldavii*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1960.
7. *Kishinev. Entsiklopediya*. Glav. red. Moldavskoi sov. entsiklopedii, 1984, p. 323.
8. Participarea Mănăstirii Hincu la Expoziția pascală „Măinile Mamei”, <http://manastireahincu.md/participarea-manastirii-hincu-la-expozitia-pascula-miinile-mamei/> (vizitat 13 august 2016).

